

НИКИФОРЕНКО Наталя
кандидат історичних наук, доцент,
завідувач кафедри соціології управління,
Донецького державного університету
управління (м. Маріуполь)
Україна

ГРОМАДСЬКЕ ЛІДЕРСТВО ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

У статті розглянуто роль громадського лідерства у формуванні соціального капіталу як чинника адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб до громад, що їх приймають. Під соціальним капіталом розуміємо підтримуючі взаємодії між людьми на локальному рівні, стосунки та колективну діяльність на засадах довіри, участь у громадських справах. На матеріалах соціологічних досліджень візуалізується рівень громадської активності ВПО та приймаючих громад. Уточнюється поняття громадського лідерства. Аналізуються бар'єри у розвитку громадського лідерства серед ВПО, зокрема пов'язані з патерналістськими установками населення, тотальною недовірою до державних інституцій, слабкою інституціоналізацією громадських та волонтерських рухів. Окреслюються шляхи подолання зазначених бар'єрів, зокрема через неформальну освіту.

Ключові слова: громадське лідерство, соціальний капітал, внутрішньо переміщені особи

Постановка проблеми. Військові конфлікти в сучасному світі супроводжуються появою біженців та гуманітарними кризами. Через анексію Криму Росією та подальшу окупацію нею частини Донецької та Луганської областей України зазначені території залишили й змушені були шукати допомоги та притулку в інших регіонах України понад 1,7 млн осіб. Вони склали нову соціальну групу – внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО).

Проблеми адаптації та інтеграції вимушених переселенців до приймаючих громад нині розв'язуються на різних рівнях: міжнародному, державному, місцевому, громадському, особистісному. При цьому гострими залишаються питання координації діяльності всіх суб'єктів надання соціальної підтримки ВПО, браку ресурсів для задоволення їх потреб, зменшення залежності переселенців від гуманітарної допомоги й забезпечення їх самостійності у відновленні професійного потенціалу, соціально-культурних і громадських стосунків.

Державні стратегії допомоги ВПО не акцентують увагу на соціальному капіталі та засобах його розбудови. Між тим, поряд з доступом до послуг, ринку праці, житла, тривалим часом перебуванням у переміщенні, культурною близькістю приймаючої громади та низьким рівнем дискримінації, соціальний капітал – як підтримуючі взаємодії між людьми у межах домогосподарств, шкіл, робочих місць, організацій, виступає одним з важливих чинників сприяння адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні засади наукового аналізу соціального капіталу заклали П. Бурд'є, М. Грановеттер, Дж. Коулмен, Р. Патнем, Ф. Фукуяма. Серед вітчизняних учених дослідженням ролі соціального капіталу в функціонуванні громадянського суспільства займаються А. Багнюк, А. Бова, А. Дроздова, В. Геєць, О. Грішнова, Є. Гугнін, О. Кіреєва, А. Колодій, А. Колот, М. Лесечко, О. Михайловська, Ю. Савко, О. Сидорчук, В. Степаненко, В. Чепак, А. Чемерис та інші. В контексті проблем адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб в Україні соціальний капітал вивчають О. Балакірева, В. Звонарь, М. Матяш, О. Позняк, Н. Рингач, Т. Семигіна, Ю. Серета.

Метою даної статті є розкриття ролі громадського лідерства у формуванні та розвитку соціального капіталу ВПО.

Виклад основного матеріалу дослідження. У періоди суспільної нестабільності, коли соціальні й політичні інститути, перебуваючи в стані неврівноваженості та невизначеності, значною мірою втрачають свій регулювальний вплив, коли доля людини переважно залежить від її власних зусиль та здатності пристосуватися до ситуації, роль соціального капіталу відчутно зростає. Зміна (а інколи й руйнування) особистісної картини світу спочатку викликає у людини емоційну (переважно негативну) реакцію на нові соціальні реалії, потім у неї формується більш-менш цілісний образ нової реальності, коригується система очікувань та бажань, відбуваються усвідомлення ризиків і пошук засобів їх зниження, а як наслідок – поступово змінюється поведінка з урахуванням нових умов життя.

Попри існування системи прийому біженців (вигнанців з-за кордону) та наявність в Україні відповідного законодавства, на початку війни до масових вимушених внутрішніх переміщень громадян органи влади та державного управління, місцевого самоврядування виявилися недостатньо готовими. Це пояснюється як відсутністю досвіду розв'язання подібних проблем, гібридним форматом російської агресії, так і нормативно-правовою нерегульованістю ситуації, інертністю, самоусуненням, вичікуванням, а подекуди й відвертим саботажем представників владних структур у центрі та на місцях. В умовах управлінського колапсу до розв'язання проблем ВПО (медична допомога

постраждалим, евакуація з зони бойових дій та забезпечення виїзду з тимчасово окупованих територій, надання гуманітарної допомоги, пошук житла, розміщення, інформаційні послуги для відновлення соціальних виплат, утрачених документів, отримання гуманітарної допомоги, працевлаштування, забезпечення соціальної адаптації та психологічної реабілітації, правове консультування) багато зусиль доклали міжнародні структури, вітчизняні громадські організації, волонтерські ініціативи та фонди. Головним же чином, вимушені переселенці намагалися залагоджувати свої проблеми власними силами, спираючись на підтримку родичів, близьких, друзів, знайомих. Так, результати всеукраїнського соціологічного дослідження «Психосоціальні фактори та їх вплив на психічне здоров'я населення України: нові виклики та шляхи їх розв'язання» (2014 р.) засвідчили, що 55% опитаних переселенців виїхали з зони бойових дій самотужки, 23% – за допомогою родичів, і лише 11% – за допомогою державних служб соціального захисту; після переїзду 50% респондентів оселилися у родичів, а 19% були розміщені у місцях тимчасового переселення соціальними службами [2].

Як зазначає Ю. Середя, в контексті інтеграції ВПО слід розрізняти «зв'язуючий» та «об'єднуючий» соціальні капітали. Перший характеризує так звані «стійкі зв'язки» – відносини між індивідами з близькими характеристиками, другий – «слабкі зв'язки» – відносини між різними соціальними групами, між індивідом та інститутами. Підтримка родинних мереж («зв'язуючий» соціальний капітал) у перші дні переміщення є дуже важливою, проте інформація, що циркулює у таких мережах, через свою обмеженість, згодом призводить до звуження взаємодії з місцевими громадами та інститутами. Натомість «об'єднуючий» соціальний капітал дозволяє отримати доступ до максимально диверсифікованої інформації та можливостей [1].

У структурі соціального капіталу, крім наявності мережі горизонтальних зв'язків між рівними й вільними індивідами, норм взаємності й довіри, А. Колодій виокремлює такі його елементи, як навички колективних дій та почуття «громадянськості» в його неполітичних проявах (йдеться про участь у громадських справах, обов'язки й відповідальність перед іншими людьми) [3]. Подібний ракурс розгляду соціального капіталу безпосередньо пов'язаний з громадським лідерством як чинником його формування й, на нашу думку, дозволяє по-іншому розставити акценти у дослідженні адаптації та інтеграції ВПО, вбачаючи в них власне не джерело проблем для держави та приймаючих громад, а потужний ресурс розвитку.

Згідно з ситуаційною теорією лідерства, кризові ситуації (на кшталт військових дій, стихійних лих, техногенних катастроф), сприяють

пробудженню і формуванню лідерського потенціалу особистості, розвитку практик групової самоорганізації. На думку Р. Такера, коли індивід сам оцінює ситуацію і є спроможним визначити свої дії, питання про лідерство та його вплив не постає. Потреба в лідерстві виникає тоді, коли до ситуації залучені групи людей і її необхідно оцінити від імені цих людей [4]. Отже, потреба у розв'язанні складних (подекуди екстремальних) ситуацій групового життя виводить на перший план конкретних індивідів, які переважають інших хоча б однією якістю (організованістю, відповідальністю, оптимізмом, волею в подоланні перешкод, вмінням керувати своїми емоціями, наполегливістю тощо).

Визначаючи стратегії адаптації мігрантів, У. Томас та Ф. Знанецький, саме на основі критерію активної діяльності індивіда, виокремили три типи соціальних характерів – «філістайн», «богеміан» і «креативний». «Філістайн» – тип пасивних конформних людей, орієнтованих на стабільність, які надають перевагу традиційним ситуаціям й усіляко опираються змінам у зовнішньому середовищі. «Богеміани» ж характеризуються спонтанністю реакцій, достатньо легкою адаптацією до нових умов, але вони не здатні формувати стабільні моделі поведінки й надто легко піддаються зовнішньому впливу, як позитивному, так і негативному. Найбільш соціально-ефективним характером вважається «креативний». Такі люди будують своє життя виходячи з тенденції до модифікації й різноманітності, при цьому дотримуючись власних цілей. Вони постійно розширюють контроль над соціальним середовищем і адаптують до нього свої бажання. Пристосування до нового життя відбувається через механізми активної, у тому числі лідерської, діяльності. Стабільна частка людей з креативним типом особистості в соціумі дорівнює близько 10% [5]. Представники «креативного» типу соціальних характерів – це потенційні громадські лідери.

Дефініція «громадське лідерство» у вітчизняному мовленнєвому просторі на сьогодні не є усталеною. Це пов'язано з низкою чинників: неоформленістю предметного поля лідерських студій, які переважно тяжіють до політичного лідерства; невизначеністю моделі розбудови громадянського суспільства в Україні («згори» чи «знизу»); слабкістю базових інститутів громадянського суспільства, зумовленою спадщиною адміністративно-командної системи, що усіляко пригнічувала громадську ініціативу; неформалізованістю статусу громадських лідерів та недостатнім розумінням мотивації та змісту їх діяльності тощо. Як синоніми поняття «громадський лідер», яким здебільшого послуговуються представники «третього сектору», в офіційному дискурсі частіше вживаються поняття «громадський діяч», «громадський лобіст», «громадський представник», у повсякденному – «громадський активіст».

Узагальнивши характеристику основних завдань та напрямів діяльності громадських лідерів, на основі визначення лідерства як такого, можна надати операційне визначення власне громадському лідерству. Громадське лідерство – це вплив особистості на групи людей (у першу чергу на локальному рівні), який сприяє досягненню соціально значущих цілей, спільному розв’язанню проблем громади шляхом прояву власної ініціативи, активності в громадській роботі та реалізації соціальних проектів, заохочення до громадської роботи інших осіб та координації їхньої діяльності, налагодження діалогу з владними структурами, захисту прав та інтересів громадян через їхню участь в ухваленні рішень, спрямованих на зміну політики або регулювальної діяльності влади на місцевому та національному рівні тощо. Успішне громадське лідерство є неможливим без розвитку індивідом низки особистісних якостей та компетентностей, таких як ініціативність, вміння вибудовувати ефективні комунікації, узгоджувати конфлікти, координувати роботу інших, обстоювати власну позицію, готовність брати на себе відповідальність за справи громади, цілепокладання й бачення перспектив, навички самоорганізації, потяг до самовдосконалення.

Попри достатньо довгий процес реформування вітчизняної системи освіти, вона недостатньою мірою формує у молодого покоління громадянські компетентності. Наслідком цього стає брак підготовлених громадських лідерів.

Більшість здійснених в Україні у 2014-2016 рр. всеукраїнських соціологічних досліджень, присвячених проблемам адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб, методологічно зорієнтовані на патерналістську модель їх соціального захисту, на можливості зовнішньої допомоги, отже, увага на виявленні рівня громадської активності ВПО чи оцінці їх лідерського потенціалу в цих дослідженнях не акцентується. Такі дані носять переважно локальний та епізодичний характер. Зокрема, результати регіонального дослідження «Проблеми адаптації та працевлаштування ВПО на Луганщині», реалізованого ГО «Інститут розвитку та соціальних ініціатив» упродовж січня-лютого 2015 р. у частині Луганської області, підконтрольній Україні, демонструють, що лише 11% опитаних ВПО беруть участь у громадських чи політичних рухах. З метою отримання допомоги в місцях прибуття, до громадських, благодійних та волонтерських організацій, зверталось лише 12% респондентів.

Переважає ж більшість опитаних отримували допомогу в державних органах та структурах, таких як: Центр соціальних служб для сім’ї, дітей і молоді (51%), Управління соціального захисту населення (38%), органи місцевого самоврядування (17%) та Державна служба з надзвичайних ситуацій України (15%). При тому, що довіру до влади на місцях виказали лише 37%.

Решта ж зазначили, що є розчарованими у владі та державних інституціях та не сподіваються на їх допомогу у своєму подальшому житті [6]. Маємо ситуацію пасивного вичікування з боку ВПО на тлі переважання у них недовіри до державних інститутів і загального невдоволення своїм становищем і перспективами. Ці суперечливі прояви потребують пояснень.

За два роки війни органи державної влади та управління України здійснили ряд заходів щодо вирішення проблем вимушено переміщених осіб. Прийнято Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [7], Постановою Кабінету Міністрів України затверджено «Комплексну державну програму щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України», на період до 2017 року [8], проблемами ВПО опікується профільне Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та вимушено переміщених осіб України, налагоджено систему соціальної підтримки ВПО.

Дії українського уряду щодо розв'язання проблем ВПО на рівні масової свідомості отримують беззаперечно позитивну оцінку: «нарешті держава прийнялася за належне виконання властивих їй функцій». Міжнародні донорські організації також сприймають такий тренд як успіх і висловлюють зауваження щодо необхідності розробки стратегічного плану дій уряду щодо ВПО. Вітчизняні медіа інтерпретують зазначений вектор розвитку в дусі своєрідної реабілітації державних інститутів (раніше – неспроможних адекватно реагувати на нагальні суспільні проблеми), волонтерство ж подається ними як така собі вимушена (бездіяльністю відповідних органів та служб) активність. Представники місцевої влади вже пристосувалися до поточних тенденцій і суто в бюрократичному форматі звітують про власні успіхи (тиснучи статистику про кількість осіб, узятих на облік, проконсультованих, про обсяги виділеної гуманітарної допомоги тощо). Між тим, на тлі розмов про «комплексну підтримку ВПО», «скоординовану державну політику» щодо них, «системність дій» та «адресність допомоги» й зосередженості на короткотерміновій перспективі – запобіганні гуманітарній кризі, яка загрожує громадянам, що безпосередньо опинилися в зоні конфлікту, з поля зору випадають перспективи розвитку в Україні громадянського суспільства, пробудженого Майданом і піднесенням соціальної самоорганізації на початку російської агресії.

У такій ситуації українське суспільство наражається на низку небезпек. Намагання перекласти наявні проблеми ВПО передусім на уряд в умовах нерозвинутості інститутів громадянського суспільства й актуальності пострадянських стереотипів масової свідомості зумовить згортання наявних

проявів соціальної самоорганізації, призведе до загального зниження рівня особистої відповідальності громадян (ідеться про феномен, витлумачений Е. Фроммом як «утеча від свободи»). З іншого боку – масштабна соціальна підтримка неминуче спричинить поширення серед переселенців утриманських настроїв (зокрема – невиправданих очікувань щодо безоплатного чи пільгового розміщення, працевлаштування відповідно до раніше займаних посад чи виконуваних виробничих функцій тощо) й розвиток у них комплексу «жертв війни».

Вітчизняний «третій сектор» та міжнародні організації, усвідомлюючи ризик згортання позитивних трендів щодо розвитку громадянського суспільства в Україні, намагаються простимулювати їх заходами в царині неформальної освіти для широкого кола зацікавлених осіб (школи лідерів, навчальні програми, тренінги, семінари, майстер-класи, воркшопи, соціальні проекти), надаючи відповідні знання, досвід, компетентності, сприяючи формуванню мереж лідерів та ін. Це свідчить, серед іншого, про поступову зміну вектору донорської допомоги: фінансова підтримка (ефективна в короткостроковій перспективі) поступається місцем організаційній та освітній (ефективні у перспективі середньо- та довгостроковій). На жаль, пересічні громадяни й ВПО поки що недостатньо усвідомлюють значущість такої потужної ресурсної підтримки для розбудови власного соціального капіталу. У подоланні зазначеної проблеми не останню роль може відіграти популяризація позитивних історій та соціальних проектів, успішно реалізованих після навчання.

Так, результати проекту «Всебічна стабілізаційна підтримка для внутрішньо переміщених осіб (ВПО) і постраждалого населення в Україні», який з грудня 2014 р. до червня 2016 р. за фінансової підтримки Європейського Союзу впроваджувався Міжнародною організацією з міграції (МОМ) у 7 областях східної України, що прийняли у своїх громадах найбільшу кількість переселенців: Донецька та Луганська (підконтрольні Україні території), Харківська, Дніпропетровська, Запорізька, Полтавська та Одеська, й охоплював 3500 бенефіціарів з числа ВПО, членів ініціативних груп, мешканців 25 приймаючих громад та 9 громад повернення, засвідчили, що ВПО є соціально активнішими, більш залученими у діяльність громади, ніж місцеві мешканці. Вони охочіше приєднуються до заходів із соціального згуртування (48% у порівнянні з 22% місцевих мешканців). Громади повернення характеризуються нижчим рівнем соціальної згуртованості, ніж громади переселення. Рівень згуртованості місцевих мешканців і ВПО у громадах повернення – 3,90 (середній бал оцінки відчуття згуртованості і близькості за п'ятибальною шкалою), тоді як у громадах переселення – 4,12. 5% представників громад

проекту підтвердили існування напруги або невдоволення між ВПО і місцевими жителями, спричиненої різними політичними поглядами та «позитивною дискримінацією», пов'язаною з отриманням ВПО більшої допомоги у порівнянні з місцевими жителями [9].

Ефективність інтеграції ВПО багато в чому залежить від приймаючих громад, які в свою чергу потребують розвитку громадського лідерства, заохочення практик самоорганізації.

Спільне дослідження Центру «Соціальний моніторинг», Українського інституту соціальних досліджень ім. О. Яременка та відділу моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій Інституту економіки та прогнозування НАН України «Ставлення до переселенців і волонтерської діяльності», проведене наприкінці 2014 році, засвідчило, що українці не лише співчували вимушеним переселенцям, але й готові були їм допомагати. Більшість із тих опитаних, хто опікувався проблемами військових і ВПО, а саме – 52,7%, зазначили, що вони переказували гроші, 40% приносили речі або харчові продукти у благодійні фонди чи волонтерські організації, 14,2% особисто допомагали вимушеним переселенцям, 3,5% надавали власне житло для ВПО [10].

Назагал, 2014 рік в Україні характеризувався сплеском благодійництва та волонтерської активності. За даними загальнонаціонального дослідження «Волонтерство в Україні», проведеного компанією GfK Ukraine на замовлення ООН у 2014 році, майже чверть українців (23%) мали різноманітний досвід волонтерства, із них 9% почали займатись волонтерством протягом останнього року. Базовими напрямками волонтерської діяльності респондентів з цього числа у 2014 р. була допомога українському війську та пораненим (70%), допомога особам похилого віку, людям з особливими потребами, дітям і т.і. (38%), благоустрій дворів, вулиць, озеленення, прибирання сміття (28%), допомога учасникам Майдану (25%), допомога переселенцям з Криму або із зони бойових дій (23%). При цьому переважна більшість волонтерів (67%) вказали, що займаються волонтерством самостійно і не зазначили участь у конкретних волонтерських проектах [11]. Як бачимо за результатами досліджень, респонденти погано усвідомлюють різницю між фінансовими пожертвами та власне волонтерською діяльністю (яка не вимагає від особи грошових внесків, а передбачає витрати власного часу та зусиль на суспільно корисні справи, без грошової винагороди). До волонтерської ж діяльності в її буквальному розумінні, готова незначна частка громадян.

Пробудження громадської активності в Україні в останні роки має специфічний характер, з погляду на те, що попри брак масовості, пасивність широкого загалу, до неї змінилося ставлення – вже маємо розуміння її

важливості, прояви співчуття, причетності, відповідальності за результат, готовності робити пожертви. Отже, є підстави говорити про певне оздоровлення громадських настроїв.

Висновки. Соціальний капітал внутрішньо переміщених осіб у поточних вітчизняних умовах формується здебільшого спонтанно. Переважно це відбувається на основі «стійких зв'язків» з близьким оточенням, що значно обмежує можливості його використання як потужного чинника адаптації та інтеграції ВПО до приймаючих громад. Громадське лідерство здатне істотно посприяти формуванню «об'єднуючого» соціального капіталу, який ґрунтується на відносинах між різними соціальними групами, між індивідом та соціальними інститутами. Це допоможе подолати атмосферу тотальної недовіри в українському суспільстві, розвинути діалогічні практики суспільної взаємодії, пробудити в громадян віру в себе, зорієнтувати їх на розвиток особистої відповідальності.

Громадське лідерство не перебуває в опозиції до системи влади, не виступає альтернативою їй; це радше інститут медіації, соціального посередництва, який дозволяє діагностувати проблеми на рівні локальних громад і реагувати на них, підвищуючи загальну ефективність управління. Щоб залучити потенціал громадського лідерства, варто на локальному рівні забезпечити його організаційною підтримкою, посприяти формалізації громадських структур, навчити лідерів представляти інтереси громади, допомогти їм набути необхідних знань, сформувати недостатні компетентності, отримати досвід, долучити до освіти протягом життя. Реалізація цих завдань має здійснюватись не лише в секторі неформальної освіти, але й через мережу загальноосвітніх навчальних закладів та університетів.

Список використаних джерел:

1. Серeda Ю. В. Соціальний капітал внутрішньо переміщених осіб як чинник локальної інтеграції в Україні / Ю. В. Серeda [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukr-socium.org.ua/Arhiv/Stati/US-3-2015ukr/29-41.pdf>
2. Внутрішні переселенці в Україні: півроку поневірянь та надії // Рекомендації Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.idss.org.ua/arhiv/2014_07_10Still1.doc
3. Колодій А. Ф. На шляху до громадянського суспільства. Теоретичні засади й соціокультурні передумови демократичної трансформації в Україні: [монографія] / А. Ф. Колодій. – Львів : Видавництво «Червона Калина», 2002. – 276 с.

4. Бойко С. Політичне лідерство в Україні: генезис і динаміка розвитку / С. Бойко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ipiend.gov.ua/uploads/pm/pm_51/boiko_politychne.pdf
5. Кухта М. П. Проблема концептуалізації поняття «життєві стратегії» в соціологічному дискурсі / М. П. Кухта, І. О. Мартинюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [file:///C:/Users/1/Downloads/starttp_2012_56_3%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/1/Downloads/starttp_2012_56_3%20(1).pdf)
6. Звіт за результатами дослідження «Проблеми адаптації та працевлаштування ВПО на Луганщині» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.irf.ua/content/files/zvit_monitoring.pdf
7. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>
8. «Комплексна державна програма щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2015/06/Programa_26_05_20151.pdf
9. Всебічна стабілізаційна підтримка для внутрішньо переміщених осіб (ВПО) і постраждалого населення в Україні. Звіт за результатами впливу проекту [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gfk.com/fileadmin/user_upload/dyna_content/UA/2_news-2016/eu_ia_final_report_internet.pdf
10. Ставлення до переселенців і волонтерської діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uisr.org.ua/img/upload/files/Settlers%20and%20volunteering.pdf>
11. Волонтерство в Україні. Загальнонаціональне дослідження [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org.ua/images/volunteer.pdf>

Natalia NYKYFORENKO

THE PUBLIC LEADERSHIP AS A FACTOR OF SOCIAL CAPITAL OF IDPs

Summary

Military conflicts in the world are currently accompanied by the emergence of refugees and humanitarian crises. After the annexation of Crimea by Russia and its subsequent occupation of Donetsk and Lugansk regions of Ukraine the previously mentioned territories have been left by more than 1.7 million people who had to seek assistance and shelter in other regions of Ukraine. They formed a new social group of the internally displaced persons (hereinafter - IDPs).

The issues of adaptation and integration of IDPs to host communities are now solved at different levels: international, national, local, public and personal. Therewith the acute matters still exist, e.g. the coordination of all providers of social support for IDPs, the lack of resources to meet their needs, the reduction of immigrants' dependence on humanitarian aid and the ensuring of their independence in the restoration of professional capabilities, social, cultural and public relations.

The article discusses the role of public leadership in the formation of social capital as a factor of adaptation and integration of internally displaced persons in the host communities. By social capital the supportive interaction between people at the local level, the relations and collective activities based on trust, the participation in public affairs is meant. The results of the sociological research visualize the level of IDPs and host communities' public activity. In the article the concept of public leadership was clarified. The hindrances to the development of social leadership among IDPs, particularly related to the paternalistic attitudes of the population, a total distrust of public institutions, weak institutionalization of civic and voluntary movements, were analyzed. The ways to overcome these barriers, including usage of non-formal education, were outlined.

Keywords: *public leadership, social capital, internally displaced persons.*

Никифоренко Наталья

**ОБЩЕСТВЕННОЕ ЛИДЕРСТВО КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ
СОЦИАЛЬНОГО КАПИТАЛА ВНУТРЕННЕ ПЕРЕМЕЩЕННЫХ ЛИЦ**

Аннотация

Военные конфликты в современном мире сопровождаются появлением беженцев и гуманитарными кризисами. Из-за аннексии Крыма Россией и дальнейшей оккупации ею части Донецкой и Луганской областей Украины указанные территории покинули и вынуждены были искать помощи и убежища в других регионах Украины более 1,7 млн человек. Они составили новую социальную группу – внутренне перемещенных лиц (далее - ВПО).

Проблемы адаптации и интеграции вынужденных переселенцев в принимающих общинах сейчас решаются на разных уровнях: международном, государственном, местном, общественном, личном. При этом острыми остаются вопросы координации деятельности всех субъектов предоставления социальной поддержки ВПО, нехватки ресурсов для удовлетворения их потребностей, уменьшения зависимости переселенцев от гуманитарной помощи и обеспечения их самостоятельности в восстановлении профессионального потенциала, социально-культурных и общественных отношений.

В статье рассмотрена роль общественного лидерства в формировании социального капитала как фактора адаптации и интеграции внутренне перемещенных лиц в принимающих общинах. Под социальным капиталом имеются в виду поддерживающие взаимодействия между людьми на локальном уровне, отношения и коллективная деятельность на принципах доверия, участие в общественных делах. На материалах социологических исследований визуализируется уровень общественной активности ВПО и принимающих общин. Уточняется понятие общественного лидерства. Анализируются барьеры в развитии общественного лидерства среди ВПО, в том числе связанные с патерналистскими установками населения, тотальным недоверием к государственным институтам, слабой институционализацией общественных и волонтерских движений. Очерчиваются пути преодоления указанных барьеров, в частности через неформальное образование.

Ключевые слова: общественное лидерство, социальный капитал, внутренне перемещенные лица